

KİTAP TANITIMI

EYÜP SARITAŞ*

**PROF. DR. GENG SHIMIN, WEIWUER YU HASAKEYU WENXUE
LUNJI (UYGUR VE KAZAK EDEBİYATI YAZILARI)**

**Zhongyang Minzu Daxue Chubanshi (Merkezi Milletler Üniversitesi
Yayınevi), Pekin, Mayıs 2007, 443 Sayfa, ISBN: 978-7—81108-297-5.**

“Uygur ve Kazak Edebiyatı Yazıları” adını taşıyan, 2000 adet basılan ve toplam olarak 360.000 Çince karakterden oluşan bu kitabın yazarı, Çin’in önde gelen Türkologlarından Prof. Dr. Geng Shimin’dir. Pekin’de bulunan Merkezi Milletler Üniversitesi Uygur Dili ve Edebiyatı bölümünden emekli olan Prof. Geng, yaşı hayli ilerlemiş olmasına rağmen Türkoloji sahası ile ilgili olarak düzenlenen bilimsel toplantılara iştirak etmeye devam etmekte olup yeni eserler vermekte ve daha önce yazılmış eserlerini genişleterek bunların yeni baskılarını yapmaktadır.

Uzmanlık alanı olarak Klasik Uygur dili ve tarihini seçen Prof. Geng Çin’de ve Moğolistan bölgelerinde yaşamış çeşitli Türk topluluklarının dilleri ve kültürleri gibi geniş bir yelpazede araştırmalar yapmakta, fakat ülkemizde eski Türk edebiyatı alanında çalışan akademisyenlerimiz dışında pek fazla tanınmamaktadır. Bu nedenle önce kendisi hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır.

Prof. Dr. Geng Shimin 1929 yılında Çin’in Jiangsu eyaletinin Xuzhou iline bağlı Tongxian ilçesinde dünyaya gelmiş, 1949 yılında Pekin üniversitesi Doğu dilleri ve Edebiyatları bölümünün Uygurca bölümüne kaydolmuş, 1953 yılında Merkezi Milletler Üniversitesi Milletler Dilleri ve edebiyatları bölümünden mezun olmuştur. Yukarıda da kısaca belirtildiği üzere onun başlıca çalışma alanı Klasik Uygurca malzemeler dışında Göktürkçe malzemeler, eski Batı Bölgeleri ve Orta Asya’da konuşulan diller bu bölgelerin tarihi ve kültürleridir. Türkoloji alanında Çin’de ve Çin dışında pek çok ödülleri kazanan Prof Geng, Dunhuang bölgesinde keşfedilen Göktürk ve Uygurca olarak yazılmış el yazmaları, Kazakça gramer Göktürk Yazıtları gibi çok sayıda eserler vermiştir.

Prof. Geng kitabının numara verilmemiş ama 1. sayfa olduğu anlaşılan ilk sayfasında bir paragraf kadar Önsöz’ünde eğitimcilerin ve araştırmacıların duydukları ihtiyaç üzerine Altay dilleri ve edebiyatları, Uygur edebiyatı ve kazak Dili ve Edebiyatı hakkında yazdığı birtakım makaleleri bir araya getirdiğini, bunlara ilave olarak, söz konusu alanlarda çeşitli dillerde yazılmış araştırmaların Çince çevirilerini de eklediğini bildirmektedir. Böylesine geniş kapsamlı araştırma sonuçlarının yer aldığı bir kitabın Önsöz bölümünün daha detaylı olsaydı ya da, Önsözden sonra konuya giriş mahiyetinde kısa bir bölüm olsaydı daha faydalı olurdu diye düşünüyoruz. Önsözden sonra yaklaşık 2.5 sayfa uzunluğunda içindekiler kısmı verilmiş, aynı uzunluktaki İngilizce İçindekiler izlemiştir.

* Y. Doç. Dr., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Kitapta 26 makale, 5 makale çevirisi, 6 adet yeni çıkan kitaplar hakkında tanıtma yazısı, son olarak da Japon ve Alman dilcilerinin yazdıkları makale, verdikleri konferansların metinleri Turfan'daki eski kütüphane, Doğu Türkistan'ın Hotan bölgesinde bulunan kalıntılar, Hotan ile ilgili İngiltere'de düzenlenen konferans hakkında bilgiler, yazarın görev yaptığı üniversitenin Uygurca bölümünün kurulması ile ilgili olarak düzenlenen yazı, Türkoloji alanında Çin dışındaki ülkelerde yayınlanan belli başlı yayınlar, son olarak da Prof.Dr. Geng Shimin'in yaptığı tüm yayınların listesi verilmiştir.

Kitapta yer alan başlıklar şunlardır:

Önsöz

1. Türk Dillerinin Tarihine Giriş
2. Ortak Altay Dilleri ve Hun Dili
3. Danimarkalı Bilim Adamı Thomsen ve Eski Göktürk Yazılarının Çözülüşü
4. Ben ve Uygur Araştırmaları
5. Çağdaş Uygur Dili ve Araştırmaları
6. Almanya'da Turfan Araştırmaları
7. Fransa'da Uygur Araştırmaları
8. Avrupa'daki Eski Uygur Araştırmaları Tarihine Kısa Bir Bakış
9. Arap ve Fars Kaynaklarında Gaochang Uygur Hükümdarlığı (IX-X.Yüzyıllar)
- 10.Kuça Uygurlarının Halk Şarkıları
- 11.Turfan'da Çıkarılan Eski Uygurca Materyaller
- 12.Eski Uygurlarda Kitap Kazma Kültürü
- 13.Eski Uygurlarda Sözlü ve Şarkı Edebiyatı Eseri: Matrisimit
- 14.Turfan'da Ortaya Çıkarılan Uygurca Ahşap Baskı Malzemeleri
- 15.Uygurca Yazılmış Büyük Lotus Toplumı-Sutra I Üzerine Araştırmalar
- 16.Uygurca Yazılmış Büyük Lotus Toplumı-Sutra II Üzerine Araştırmalar
- 17.Toharlılar ve Dilleri
- 18.Yanqi ve Kuça Dili üzerine
- 19.Hotan-Saka Dili Üzerine
- 20.Kazak Dili ve Yazısı
- 21.Çin'deki Kazakların Şivelerinin Dağılımı Üzerine
- 22.Kazak Filolojisi Üzerine Araştırmalar
- 23.Eski Kazak Materyalleri Üzerine Araştırmalar I
- 24.Eski Kazak Materyalleri Üzerine Araştırmalar II
- 25.Eski Kazak Materyalleri Üzerine Araştırmalar III
- 26.Eski Kazak Materyalleri Üzerine Araştırmalar IV

TERCÜMELER

- 27.Dillerin Doğuşu Sınıflandırılması Yöntemleri ve Dil İlişkileri Hakkında Bazı Kavramlar

28. Hunların Kültürü ve Dili
29. Gaochang Uygur Hükümdarlığı (850-1250)
30. Fransa’da Türkoloji Araştırmaları
31. Giraud ve Fransız Türkolojisi

EKLER

2. Prof. Dr. Vasary’nin Almanca Yazılmış “ Altınordu’da Uygur Elyazmaları” Adlı Makalesi Üzerine Bazı Notlar
3. Prof. Dr. Ishihama’nın Makalesi: “Eski Doğu Türkistan Dillerinde Budist Edebiyatı Hakkındaki Araştırmalar ve Keşifler”
4. Alman Uygurolog Prof. Dr. Roehrborn’un Merkezi Milliyetler Üniversitesinde Verdiği Konferanslar
5. Doğu Türkistan’da Eski Bir Budist Mabedi Kütüphanesi ve Akibeti
6. Almanya’nın Münih Etnoloji Müzesi’nde Bulunan Doğu Türkistan’ın Hotan Şehrinde Çıkarılan Bazı Arkeolojik Kalıntılar
7. X. yüzyıldan Önce Eski Hotan Hükümdarlığı Konulu İngiltere’de Düzenlenen Uluslararası Konferans
8. Çin Altayistik Kurumunun Kuruluşu İle İlgili Toplantıda Yapılan Konuşma
9. Merkezi Milliyetler Üniversitesi Uygur Dili ve Edebiyatı Bölümünün Kuruluşu İle İlgili Toplantısında Yapılan Konuşma
10. Türkoloji ve Orta Asya Araştırmaları Alanında Çıkarılan Belli Başlı Süreli Yayınlar
11. Prof. Dr. Geng Shimin’in Bibliyografyası

Son Söz

Kitabın adı her ne kadar Uygur ve Kazak edebiyatı yazıları adını taşısa da, içinde yer alan yazılar incelendiğinde, kitaba verilen isin ile içeriğin birbirine uyumlu olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin Hun dili ve Göktürklerin dilleri ve yazıtlarına ilişkin yazılar incelendiğinde bu nokta daha iyi anlaşılmaktadır. Kitaba “Türk Soylu Milletlerin Dilleri ve Edebiyatları ile İlgili Yazılar” şeklinde isim verilseydi daha kapsayıcı ve daha uygun olurdu.

Türk soylu toplulukların Hun döneminden başlayarak ağırlıklı olarak Göktürk Uygur ve kazakların konuştukları diller ve onların edebiyatları hakkında geniş bilgiler içeren kitapta yer alan bazı makaleler, en azından ülkemiz için yeni sayılabilecek bilgiler içeren makalelerin yanında, yaklaşık 200 yıldan bu yana bilinen eski bilgilerin tekrarlandığı makaleler de mevcuttur. Kitapta 1 ilk sırada Türk dilleri tarihine giriş adı verilen bir kısımda Hun döneminden başlamak üzere Göktürk, Uygurların yazıları dilleri ve kültürel kalıntıları, Karahanlı dönemi Uygur yazısı ve dili, 13-15 yüzyıllara arasındaki Altınordu kültürü kalıntıları ve Kıpçak dili malzemeleri ve edebiyatı, Harezmi, Çağatay ve son olarak da Osmanlı Türkçesi gibi başlıklar verilmiş, fakat bunlardan Göktürk, Uygur ve Kazakların dili ve edebiyatları hakkında hiçbir ayrıntı verilmemiştir.

Alanında oldukça tecrübeli ve Türkoloji literatürüne hakim olan Prof. Geng Shimin, diğer araştırmalarında olduğu gibi, bu kitabında da, Çince dışındaki eser, yazar, yer isimlerinin bazılarının yanına parantez içinde orijinal yazılışlarını da vermiştir. Metinde geçen bazı Çince dışındaki sözcükleri ise direkt olarak orijinal şekliyle vermektedir. Dolayısıyla bu konuda kitapta bir birlik sağlanamamıştır. Ama Çince transkripsiyonlarının verildiği yerlerde ayrıca parantez içinde asıl yazılışlarının verilmesi, Çince bilen ve eski Türk Dili ve edebiyatı alanında çalışmaya araştırmacılar için son derece önemlidir. Zira yabancı sözcüklerin Çin karakterleriyle yazılış biçimlerine bakarak orijinal biçimini belirlemek çoğu zaman güçlükler doğurmaktadır. Örneğin Finli bilim adamı Castren, Çin karakterleriyle “Kasitelin” olarak okunacak şekilde ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere Çince transkripsiyon, sözcüğün orijinal şeklinden çok farklıdır.

Hunların dilinin incelendiği ilk makaleden başlamak üzere, yazar Hun, Göktürk ve Uygur dönemi Türk dili ve kültürü alanında araştırmalar yapmış pek çok Çinli bilim adamı olmasına rağmen, onların pek az bir kısmına referansta bulunmuş, geri kalan tüm ağırlığı ise Rus, Japon, Alman, Fransız, Türk, Finli ve Macar gibi bazı doğu ve batı ülkelerinde yapılan araştırma sonuçlarına yer vermiş, dolayısıyla kitapta Çin dışında Göktürk, Uygur ve Kazak dili ve edebiyatı araştırmalarını tanıtmaya havası oluşmuştur. Örneğin Hunların dilini inceleyen bölümde, Hunların dili konusunda araştırmalar yapmış Cen Zhongmian, Lin Gan, Ma Changzhou ve He Zhenya gibi kendi milletine mensup birçok bilim adamına yer vermeyip sadece, ünlü tarih bilgini Wang Guowei’in tek bir eserine atıfta bulunmakla yetinmiştir.

Kitabın ismi her ne kadar Uygur ve Kazak edebiyatına dair yazılar olsa da Hun kültürü ve dili, Turfan’da ortaya çıkarılan ahşap baskı tekniğinde yapılmış materyaller, Doğu Türkistan’daki Hotan şehri yakınlarında bulunan arkeolojik kalıntılar ve eski Uygurlarda kitap yazma kültürü gibi eski Türklerin kültürel hayatlarına ışık tutan alana da önemli ölçüde yer ayrılmıştır. Kitapta yukarıda ismini belirtilen 15. ve 16. makalenin içeriğine dair 4 Uygurca el yazmasının resimlerinin dışında her hangi bir görsel malzeme ya da harita yer almamaktadır. Eserde yer alan bölümlerin tamamı makaleler toplamından oluştuğu için istenen her hangi bir bölüm bağımsız olarak tercüme edilebilir.

Türkiye özellikle Uygur dili ve edebiyatı alanından en ileri araştırmaların yapıldığı ülkelerin başında gelmesi nedeniyle, Prof. Dr. Geng, diğer eserlerinde olduğu gibi burada tanıtmaya çalıştığımız kitabında da Prof. Dr. Fuat Köprülü, Prof. Dr. Ahmet Temir, Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat, Prof. Dr. Osman Fikri Sertkaya, Prof. Dr. Talat Tekin, Prof. Dr. Marcel Erdal ve Prof. Dr. Semih Tezcan gibi Türkiyeli bilim adamlarının çalışmalarına birçok atıflarda bulunmuş, ayrıca tanıttığı 6 kitabın 4’ü Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Melek Özyetkin’in kaleme aldığı eserlerdir.